

MAGDALENA PONIKOWSKA-PRESSEISEN
Dbam o sztukę Magdalena Ponikowska-Pressseisen

Realizacja prac konserwatorskich przy wybranych zabytkach znajdujących się w kościele pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie, przeprowadzonych w latach 2024–2025

Słowa kluczowe: Uhowo, konserwacja, obraz, rzeźba, ambona
Key words: Uhowo, conservation, painting, sculpture, pulpit

WSTĘP

Historia parafii pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika jest głęboko zakorzeniona w dziejach miejscowości, sięgających początków XVI w¹. Pierwsza wzmianka o Uhowie pojawia się w dokumencie fundacyjnym wystawionym dla parafii Suraż w 1501 r. przez Wielkiego Księcia Litewskiego, późniejszego króla Polski i Litwy, Aleksandra Jagiellończyka (1461–1506). Z pisma tego wynika, że ojciec Aleksandra, król Kazimierz IV Jagiellończyk (1447–1492), wydzielił z dóbr królewskich wieś Uhowo i nadał ją proboszczowi suraskiemu. Odtąd Uhowo stało się wsią plebańską, stanowiącą część uposażenia parafii w Surażu.

W pierwszej połowie XVI w. wzniesiono w Uhowie drewnianą kaplicę, obsługiwaną przez wikariuszy z Suraża. W latach 1653 i 1662 kaplica pełniła czasowo funkcję kościoła parafialnego, gdyż z powodu zarazy panującej w Surażu przeniesiono do niej wszystkie nabożeństwa wraz z udzielaniem sakramentów świętych.

W 1750 r. rozpoczęto budowę drugiej, większej, drewnianej kaplicy, którą poświęcono trzy lata później. Wtedy też rozpoczęto rejestrację udzielanych sakramentów w osobnych księgach metrycznych w Uhowie, przez co kaplica uhowska stała się filią parafii suraskiej.

W 1904 r. parafianie podjęli starania o uzyskanie pozwolenia na budowę nowej świątyni. Prace budowlane zostały jednak wstrzymane przez wybuch

I wojny światowej. Po zakończeniu działań wojennych kontynuowano budowę kościoła, który został wzniesiony w stylu neogotyckim. Świątynię z cegły, nietynkowaną i osadzoną na fundamencie z kamienia ciosanego, ukończono i poświęcono w 1919 r. W roku 1997 kościół wpisano do rejestru zabytków, a od 2023 r. ochroną objęto również jego wyposażenie².

W latach 2009–2014 przeprowadzono w kościele prace remontowe, m.in. osuszono mury i wykonano nową elewację. Wtedy też pomalowano wnętrze świątyni.

W ramach Rządowego Funduszu Polski Ład na podstawie Promesy Dofinansowania Inwestycji z Rządowego Programu Odbudowy Zabytków otrzymanej z Banku Gospodarstwa Krajowego, beneficjentem dotacji została Gmina Łapy, co umożliwiło w latach 2024–2025 przeprowadzanie przez autorkę niniejszego artykułu prac konserwatorskich opisanych w dalszej części.

RZEŻBA CHRYSYTA UKRZYŻOWANEGO

Historia rzeźby datowanej na połowę XVIII w. nie jest znana, wiadomo jednak, że znajdowała się wcześniej w kaplicy, która w przeszłości stała w miejscu kościoła. Ze starej karty zabytku wynika też, że w momencie jej sporządzenia, czyli w roku 1982, obiekt umieszczony był bezpośrednio nad ołtarzem głównym³. Obecnie znajduje się pod łukiem tęczowym. Brakuje informacji na temat istniejących dokumentacji dot. prowadzonych w przeszłości napraw przy rzeźbie, jednak podczas prac konserwatorskich udało się stwierdzić obecność w sumie sześciu przemalowań oryginalnej polichromii, co wskazuje, że co najmniej tyle ingerencji odbyło się przy tym zabytku. Podczas ostatniego remontu kościoła zastąpiono też przynależący do figury drewniany krzyż nowym.

Rzeźbę wykonaną z polichromowanego i złożonego drewna, umieszczono na drewnianym krzyżu. Półnagie ciało Chrystusa, o wymiarach zbliżonych do naturalnych, rozpięte jest na uniesionych i wyprostowanych ramionach, z nogami ugiętymi w kolanach. Jego głowa z rozpuszczonymi ciemnobrązowymi włosami nakryta koroną cierniową jest opuszczona, pochylona na prawy bark. Twarz o łagodnych rysach, z zarostem i wyraźnymi półkolistymi brwiami. Karnacja jasna, z ranami na dłoniach, stopach oraz boku, z którego wypływa duża struga krwi. Biodra przepasane złożonym perizonium.

Stan zachowania rzeźby przed podjęciem prac konserwatorskich był zły, przede wszystkim z uwagi na liczne przekształcenia, którym była ona poddawana w przeszłości. Wielokrotne niefachowe naprawy, polegające głównie na nieudolnym przemalowywaniu, oszpeciły obiekt. Liczne nawarstwienia farby zmieniły kolorystykę, oprócz tego spowodowały powstanie grubej skorupy, która zniekształciła charakter rzeźby, co negatywnie wpłynęło na jej odbiór wizualny. Perizonium, pokryte wątpliwej jakości farbą w kolorze miedzianym, było niekompletne – brakowało sporego kawałka rzeźbionego elementu.

Obiekt był też mocno zabrudzony, zakurzony, pokryty pajęczynami. Występowały liczne uszkodzenia mechaniczne w postaci obić, wgnieceń oraz przetarć. Po zdjęciu przemalowań uwidoczniły się spore ubytki pierwotnej polichromii, a także spękania i rozklejenia poszczególnych elementów rzeźby. Drewno

1. Rzeźba *Chrystus Ukrzyżowany* z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan przed pracami konserwatorskimi – po demontażu i przewiezieniu do pracowni konserwatorskiej.

Fot. M. Ponikowska-Pressseisen

Sculpture of Christ Crucified from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – condition prior to conservation work – after dismantling and transport to the conservation workshop. Photo by M. Ponikowska-Pressseisen

2. Rzeźba *Chrystus Ukrzyżowany* z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan w trakcie prac konserwatorskich – odkrywka i sonda stratygraficzna.
Fot. M. Ponikowska-Preseisen
Sculpture of Christ Crucified from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – condition during conservation work – stratigraphic test and probe.
Photo by M. Ponikowska-Preseisen

3. Rzeźba *Chrystus Ukrzyżowany* z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan w trakcie prac konserwatorskich – usuwanie nawarstwień. Fot. M. Ponikowska-Preseisen
Sculpture of Christ Crucified from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – condition during conservation work – removal of layers. Photo by M. Ponikowska-Preseisen

miejscami było bardzo osłabione żerowaniem owadów szkodników drewna – na jego powierzchni widoczne były liczne otwory wylotowe.

Prace rozpoczęto od badań pozwalających ustalić budowę obiektu, wykonano sondy stratygraficzne oraz odkrywki, a następnie próby zdejmowania nawarstwień przy użyciu różnych rozpuszczalników i preparatów, jednak najskuteczniejszą i najbardziej bezpieczną dla pierwotnej polichromii metodą okazało się powolne oczyszczanie mechaniczne przy użyciu skalpela⁴. Z powodu zaobserwowania licznych śladów żerowania owadów szkodników drewna, po zdjęciu nawarstwień konieczna była dezynsekcja obiektu⁵.

Podczas usuwania przemalowań uwidoczniły się także liczne rozklejenia na łączeniach poszczególnych kawałków drewna, z których zbudowana jest rzeźba, co wymagało ich ponownego sklejenia. Osłabioną strukturę drewna oprócz tego wzmocniono poprzez impregnację roztworem Paraloidu B-72 w etanolu.

Kolejnym krokiem było wykonanie uzupełnień ubytków drewna, a zwłaszcza rekonstrukcji dużego fragmentu perizonium. Z kawałka drewna

4. Rzeźba *Chrystus Ukrzyżowany* z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan w trakcie prac konserwatorskich – impregnacja wzmacniająca strukturę drewna.

Fot. M. Ponikowska-Preseisen

Sculpture of Christ Crucified from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – condition during conservation work – impregnation to strengthen the wood structure.

Photo by M. Ponikowska-Preseisen

5. Rzeźba *Chrystus Ukrzyżowany* z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan w trakcie prac konserwatorskich – rekonstrukcja brakującego fragmentu perizonium.

Fot. M. Ponikowska-Preseisen

Sculpture of Christ Crucified from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – condition during conservation work – reconstruction of the missing fragment of the perizoma. Photo by M. Ponikowska-Preseisen

6. Rzeźba *Chrystus Ukrzyżowany* z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan w trakcie prac konserwatorskich – retusz warstwy malarskiej. Fot. M. Ponikowska-Preseisen

Sculpture of Christ Crucified from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – condition during conservation work – retouching of the paint layer.

Photo by M. Ponikowska-Preseisen

7. Rzeźba *Chrystus Ukrzyżowany* z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan po zakończeniu prac konserwatorskich.
Fot. M. Ponikowska-Pressseisen
Sculpture of Christ Crucified from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – condition after completion of conservation work. Photo by M. Ponikowska-Pressseisen

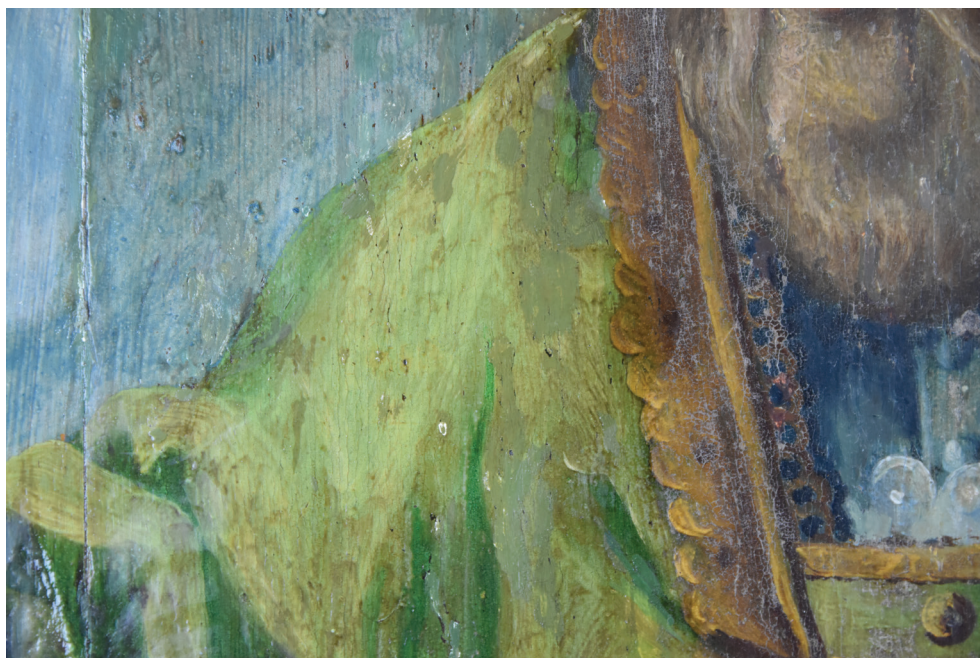
lipowego wyrzeźbiono brakujący element, nawiązujący charakterem i układem do zachowanej części, które następnie pokryto złoceniem w technice szlachetnej na pulment, zachowując rozróżnienie na partie błyszczące i matowe⁶. Ubytki gruntu na karnacji Chrystusa uzupełniono zaprawą kredowo-kleją oraz masą Modostuc, polichromię pokryto pośrednim werniksem ketonowym, wykonano retusze przy użyciu farb na bazie żywic alkidowych oraz ketonowych, a na koniec zabezpieczono werniksem ketonowym o satynowym wykończeniu.

Równoległe do prowadzonych prac przy rzeźbie *Chrystusa Ukrzyżowanego* wykonano konserwację czterech obrazów, z czego dwa z nich znajdowały się w ołtarzach bocznych.

OBRAZ ŚWIĘTY WOJCIECH

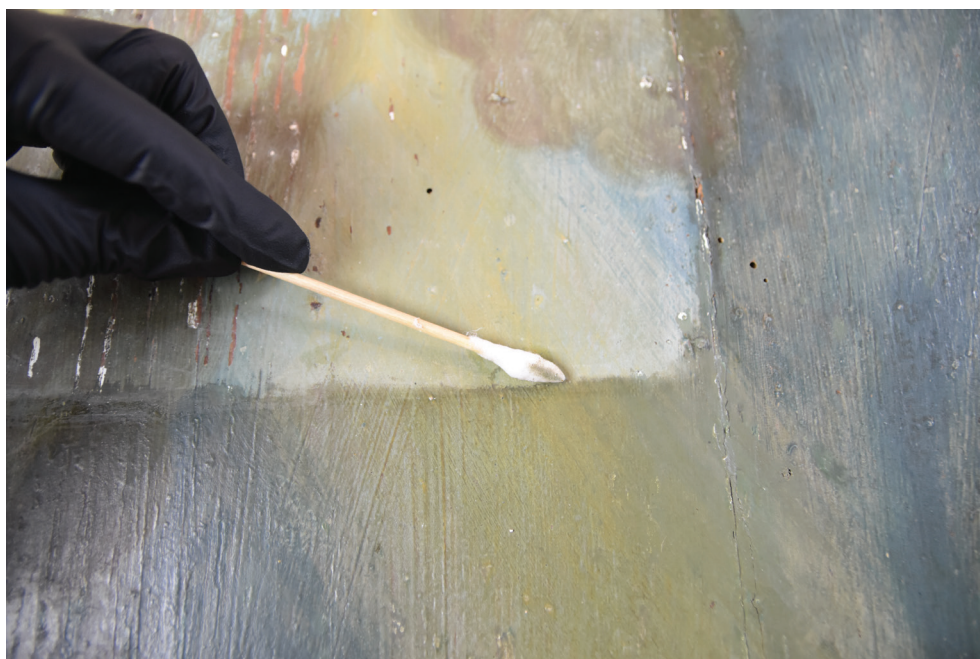
Obraz z przedstawieniem św. Wojciecha znajdujący się w lewym ołtarzu bocznym powstał prawdopodobnie w drugiej połowie wieku XVIII⁷. Namalowano go w technice olejnej na podobrazii drewnianym, składającym się z trzech sklejonnych desek z drewna liściastego, heblowanego ręcznie. Ma kształt pionowego prostokąta ze ściętymi górnymi narożnikami. Obraz w przeszłości poddawany był naprawom co najmniej dwa razy⁸.

Postać świętego stanowi centrum kompozycji, ujęta jest w całości, frontalnie, w pozycji kroczącej. Biskupa ukazano jako starszego mężczyznę z siwą brodą, ubranego w szaty liturgiczne – szaroniebieską sutannę i białą albę. Okryty jest spiętą na piersi jasnozieloną kapą ze złocistą podszewką oraz haftowaną złotą lamówką. Na szyi ma złoty krzyż na łańcuchu. Stula znajdująca się na jego ramionach oraz mitra są w kolorystyce i zdobieniach analogicznych do kapy. Święty trzyma w lewej ręce pastorał, wiosło oraz włócznię, drugą rękę wznosi w geście błogosławieństwa. Biskupa przedstawiono jako stojącego na ziemi na tle nieba z ciemnymi obłokami. Z lewego górnego rogu pola obrazowego padają jasne promienie światła.

8. Obraz *Święty Wojciech* z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan przed pracami konserwatorskimi – zbliżenie na lico, widoczne ubytki i zmienione kolorystycznie stare retusze. Fot. M. Ponikowska-Pressseisen

Painting of St. Adalbert from the Church of St. Adalbert the Bishop and Martyr in Uhowo – condition before conservation work – close-up of the surface, visible losses and old retouching.
Photo by M. Ponikowska-Pressseisen

9. Obraz *Święty Wojciech* z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan w trakcie prac konserwatorskich – próby oczyszczania warstwy malarskiej. Fot.

M. Ponikowska-Pressseisen

Painting of Saint Adalbert from the Church of Saint Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – condition during conservation work – attempts to clean the paint layer. Photo by

M. Ponikowska-Pressseisen

Warstwa malarska jest bardzo cienka, z prześwitującym miejscami gruntem. Sposób malowania dość swobodny, z widocznymi pociągnięciami pędzla. W strukturze farby zauważalne liczne grudki i zgrubienia, spowodowane najprawdopodobniej zanieczyszczeniami.

Stan obrazu przed podjęciem prac konserwatorskich w 2024 r. był zły pod względem wizualnym, ale dość stabilny pod kątem technicznym. Obraz był przede wszystkim mocno zabrudzony i pociemniały, pokryty bardzo grubą warstwą masy woskowo-żywicznej oraz pożółkłego werniksu. Uzupełnienia warstwy malarskiej wykonane podczas wcześniejszych prac konserwatorskich w miarę upływu lat zmieniły swoją barwę i mocno odróżniały się od oryginału, natomiast kity nie spełniały swojej funkcji we właściwy sposób, podczas zdejmowania przemalowań zaczęły się odpajać i wykruszać. Przez liczne nawarstwienia na licu obrazu, które zmieniły się na skutek starzenia się materiałów, jego kolorystyka była bardzo niekształcona, a odbiór wizualny zaburzony.

Odwrocie oraz brzegi drewnianego podobrazia były pokryte bardzo grubą warstwą pociemniałej, niemal czarnej masy woskowo-żywicznej. W kilku miejscach, w górnej części obrazu, zaobserwowano w drewnie świeże otwory wylotowe spowodowane żerowaniem owadów szkodników drewna. Obecnych było także

10. Obraz *Święty Wojciech* z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan w trakcie prac konserwatorskich – zbliżenie na lico po oczyszczeniu, widoczne liczne ubytki warstwy malarskiej i gruntu. Fot. M. Ponikowska-Preseisen

Painting of Saint Adalbert from the Church of Saint Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – condition during conservation work – close-up of the surface after cleaning, numerous losses of the paint layer and ground visible.

Photo by M. Ponikowska-Preseisen

11. Obraz *Święty Wojciech* z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan w trakcie prac konserwatorskich – odwrocie w trakcie oczyszczania.

Fot. M. Ponikowska-Preseisen

Painting of Saint Adalbert from the Church of Saint Adalbert the Bishop and Martyr in Uhowo – condition during conservation work – reverse side during cleaning.

Photo by M. Ponikowska-Preseisen

kilka ubytków drewna na skutek uszkodzeń mechanicznych. Podobrazie natomiast było w dobrym stanie technicznym, nie posiadało pęknięć, rozklejeń ani deformacji, co potwierdza jakość wykonanych w przeszłości prac konserwatorskich.

Prace rozpoczęto od wykonania prób oczyszczania lica. Po przetestowaniu kilku metod, najlepszym sposobem usuwania pociemniałego werniksu, zanieczyszczeń i nadmiaru masy woskowo-żywicznej okazało się zastosowanie mieszaniny etanolu i terpentyny w różnych stężeniach. Nawarstwienia o większej grubości należało jednak wcześniej ścieńczyć za pomocą skalpela. Do usuwania starych, pociemniałych retuszy oraz przemałowań wybrano Contrad 2000 w różnych stężeniach oraz dimetyloformamid.

12. Obraz *Święty Wojciech* z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan w trakcie prac konserwatorskich – lico po wykonaniu uzupełnień ubytków zaprawy.

Fot. M. Ponikowska-Preseisen

Painting of Saint Adalbert from the Church of Saint Adalbert the Bishop and Martyr in Uhowo – condition during conservation work – painted surface after filling in ground layer losses. Photo by M. Ponikowska-Preseisen

13. Obraz *Święty Wojciech* z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan po zakończeniu prac konserwatorskich.

Fot. M. Ponikowska-Preseisen

Painting of St. Adalbert from the Church of St. Adalbert Bishop and Martyr in Uhowo – condition after completion of conservation work. Photo by M. Ponikowska-Preseisen

Po wykonaniu prób oczyszczania lica przystąpiono do mechanicznego oczyszczenia odwrocia oraz boków podobrazia za pomocą skalpela. Usunięto w ten sposób duży nadmiar bardzo pociemniałej i zabrudzonej masy woskowo-żywicznej. Drewno poddano dezynsekcji przy użyciu preparatu z permetryną oraz impregnacji wzmacniającej strukturę drewna żywicą Paraloid B-72 rozpuszczoną w etanolu. Braki w drewnie uzupełniono podbarwioną w masie żywicą epoksydową Axson SC 258. Kolejnym krokiem było oczyszczenie lica obrazu wybranymi wcześniej metodami przy jednoczesnym usuwaniu wadliwych i niespełniających już swojej funkcji uzupełnień warstwy zaprawy. Następnie wykonano uzupełnienia ubytków zapraw przy użyciu masy Modostuc. Lico zabezpieczono pośrednim werniksem ketonowym, po czym przystąpiono do wykonywania retuszy warstwy malarskiej metodą naśladowczą przy użyciu farb na bazie żywicy ketonowej. Po wykonaniu uzupełnień obraz zabezpieczono ketonowym satynowym werniksem końcowym.

OBRAZ MATKA BOŻA ŚNIEŻNA

Obraz znajdujący się w prawym ołtarzu bocznym powstał prawdopodobnie w drugiej połowie XVIII w. Ma kształt pionowego prostokąta od góry zamkniętego półkoliście. Wykonany w technice olejno-żywicznej na płótnie lnianym, naciągniętym na drewniane krosna. W trakcie prac konserwatorskich wykonanych w 1984 r. został wzmocniony dublażem⁹.

Obraz przedstawia Matkę Bożą ujętą do pasa, trzymającą na lewym ramieniu małego Jezusa, z dłońmi skrzyżowanymi na Jego kolanach. Maryja jest ubrana w czerwoną suknię, głowę i ramiona okryte ma błękitnym płaszczem z białą podszewką, na którym wyhaftowano delikatny krzyż umiejscowiony nad czołem. Dzieciątka odziane w różową tunikę i skórzane sandały, w lewej ręce trzyma księgę, prawą unosi w geście błogosławieństwa. Za głowami postaci znajdują się świetliste nimby z dekoracyjnym ząbkowaniem. Tło płaskie, w odcieniach szarości, zieleni i błękitu.

14. Obraz *Matka Boża Śnieżna* z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan przed pracami konserwatorskimi – fragment obrazu. Fot. M. Ponikowska-Preseisen
Painting of Our Lady of the Snows from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – condition before conservation work – close-up of the painted surface. Photo by M. Ponikowska-Preseisen

15. Obraz *Matka Boża Śnieżna* z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan w trakcie prac konserwatorskich – oczyszczanie lica. Fot. M. Ponikowska-Preseisen
Painting of Our Lady of the Snows from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – condition during conservation work – cleaning of the painted surface.
Photo by M. Ponikowska-Preseisen

Stan techniczny obrazu przed podjęciem prac konserwatorskich w 2024 r. był stabilny, a część zabiegów przeprowadzonych w roku 1984 nadal spełniała swoją funkcję. Dublaż z płótna lnianego, mimo iż wykonany w praktycznie niestosowanej już współcześnie technice na masę woskowo-żywiczną, nadal poprawnie wzmacniał i stabilizował obraz, nie wymagał więc modyfikacji i wymiany. Problem stanowiła jednak zbyt duża ilość masy użyta do jego wykonania – przesycała ona całą strukturę obrazu i spowodowała mocne usztywnienie płótna, przyczyniając się do jego zbyt dużego obciążenia oraz jednocześnie do utraty możliwości naturalnej pracy, a także sprawiło powstanie zagrożenia pęknięcia. Duży nadmiar masy znajdował się na odwrocie obrazu, które było bardzo mocno pociemniałe, zabrudzone, pokryte pajęczynami i kurzem. Masa woskowo-żywiczna była obecna również na lico obrazu, miejscami tworząc nieestetyczne zgrubienia, zacieki i nierówności. Na powierzchni obrazu widoczne były też drobne spękania, rysy, ubytki warstwy malarskiej oraz gruntu, częściowe odspojenia wykonanych dawniej uzupełnień zaprawy, a także kilkucentymetrowa dziura w płótnie umiejscowiona pod stopą Chrystusa. Lico obrazu było ponadto mocno zabrudzone, a pod pożółkłym werniksem uwidoczniły się zmienione kolorystycznie i pociemniałe dawne retusze oraz miejscowe przemalowania kompozycji, co znacząco zaburzało odbiór wizualny dzieła. Wizerunek Matki Bożej został wtórnie ozdobiony złotym

16. Obraz *Matka Boża Śnieżna* z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan w trakcie prac konserwatorskich – oczyszczanie lica.
Fot. M. Ponikowska-Preseisen

Painting of Our Lady of the Snows from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – condition during conservation work – cleaning of the painted surface.
Photo by M. Ponikowska-Preseisen

17. Obraz *Matka Boża Śnieżna* z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan po zakończeniu prac konserwatorskich.
Fot. M. Ponikowska-Preseisen

Painting of Our Lady of the Snows from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – condition after conservation work.
Photo by M. Ponikowska-Preseisen

naszyjnikiem, który został zamocowany do płótna za pomocą szpilek, dziurawiąc obraz. Krosna, na które naciągnięto obraz, również pokryto w przeszłości masą woskowo-żywiczną, tworzącą zacieki i zgrubienia. Drewno było bardzo zabrudzone, posiadało wiele plam i zanieczyszczeń. Jego strukturę osłabiło żerowanie owadów szkodników drewna, o czym świadczyły liczne otwory wylotowe znajdujące się na jego powierzchni. Budowa technologiczna oryginalnych krosien nie była poprawna – przede wszystkim nie dała możliwości rozklinowania w celu mocniejszego naprężenia obwisłego płótna. Oprócz tego krosna nie posiadały faz, przez co ich krawędzie odznaczały się na licu obrazu.

Stan techniczny obiektu był stabilny, co wynika z dobrze przeprowadzonej konserwacji, od której upłynęło już 40 lat. Wiele czynników wpłynęło jednak na negatywny odbiór wizualny obrazu, więc podjęcie nowych prac konserwatorskich stało się koniecznością.

Po wnikliwej obserwacji i ocenie stanu zachowania odstąpiono od zdjęcia obrazu z krosien i późniejszego wklejenia pasów brzeżnych (krajek), dlatego od razu przystąpiono do wykonania prób oczyszczania lica¹⁰. Najskuteczniejszą metodą usuwania pociemniałego werniksu, zanieczyszczeń i nadmiaru masy woskowo-żywicznej było zastosowanie mieszaniny etanolu i terpentyny w różnych stężeniach.

W ten sam sposób udało się oczyścić obraz z większości starych, pociemniałych retuszy i przemalowań¹¹. W tym czasie usunięto wszelkie wadliwe i niepełniające już swojej funkcji uzupełnienia warstwy zaprawy.

Następnym krokiem było mechaniczne oczyszczanie odwrocia za pomocą skalpela. Czynność ta musiała zostać wykonana bardzo starannie i uważnie, by nie doprowadzić do przebicia czy wgniecenia płótna naciągniętego na krosna. Usunięto w ten sposób liczne zanieczyszczenia oraz duży nadmiar masy woskowo-żywicznej, dzięki czemu obraz został znacznie odciążony, uzyskał elastyczność i możliwość pracy.

Kolejnym krokiem było oczyszczenie krosien z wosku i zanieczyszczeń przy użyciu skalpeli oraz mieszaniny alkoholu i terpentyny. Drewno poddano dezynsekcji preparatem na bazie permetryny oraz impregnacji wzmacniającej roztworem Paraloidu B-72 w etanolu, a większe ubytki uzupełniono podbarwioną żywicą epoksydową Axson SC 258.

Uzupełnienia ubytków zapraw wykonano przy użyciu masy Modostuc. Lico zabezpieczono werniksem damarowym, po czym przystąpiono do wykonywania retuszy warstwy malarskiej metodą naśladowczą przy użyciu farb na bazie żywicy ketonowej. Po wykonaniu uzupełnień obraz zabezpieczono ketonowym satynowym werniksem końcowym.

Po zakończeniu prac obraz został zamontowany w ołtarzu, a złoty naszyjnik umieszczono obok, razem z innymi wotami.

OBRZ MATKA BOŻA PRZED TRÓJCĄ ŚWIĘTĄ

Obraz znajduje się na ścianie północnej, przy lewym ołtarzu bocznym. Powstał prawdopodobnie w trzeciej ćwierci XVIII w., ma kształt pionowego prostokąta, wykonany został w technice olejno-żywicznej na płótnie lnianym, naciągniętym na drewniane krosna¹². Obraz oprawiony jest w drewnianą, profilowaną ramę w kolorze ciemnobrązowym.

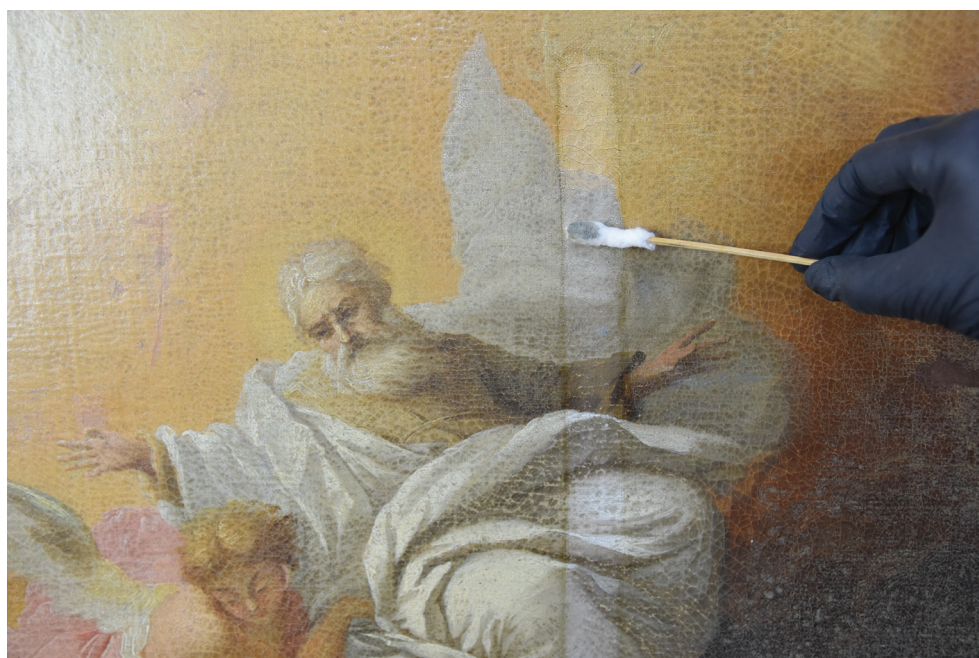
Przedstawia wielofiguralną scenę – Matkę Bożą przed Trójcą Świętą, jednak w przeszłości motyw ikonograficzny określany był jako „Chrystus Zmartwychwstały” lub „Matka Boża Wniebowzięta”¹³.

Na tle skłębionych, brunatnoszarych i ugrowych obłoków oraz błękitnego nieba przedstawiona została grupa postaci. Z lewej strony obrazu, w dolnej części, znajduje się półnagi Chrystus Zmartwychwstały. Stoi w lekkim kontraście, z otwartymi ramionami, prawą ręką trzyma wysoki krzyż, lewą ma delikatnie uniesioną, skierowaną do tyłu. Odziany jest w białe perizonium i rozwianą, czerwoną szatę. Jego lekko wzniesioną ku górze głowę okala promienisty nimb, wzrok skierowany ma na siedzącą na obłoku postać Boga Ojca. U Jego stóp

18. Obraz *Matka Boża przed Trójcą Świętą* z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan przed pracami konserwatorskimi – zbliżenie na lico, widoczne zmienione kolorystycznie stare retusze. Fot. M. Ponikowska-Preseisen

Painting of the Mother of God before the Holy Trinity from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – condition before conservation work – close-up of the painted surface, showing old retouching. Photo by M. Ponikowska-Preseisen

19. Obraz *Matka Boża przed Trójcą Świętą* z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan w trakcie prac konserwatorskich – próby oczyszczania lica. Fot. M. Ponikowska-Preseisen

Painting of the Mother of God before the Holy Trinity from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – condition during conservation work – attempts to clean the surface. Photo by M. Ponikowska-Preseisen

20. Obraz *Matka Boża przed Trójcą Świętą* z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan w trakcie prac konserwatorskich – oczyszczanie lica.
Fot. M. Ponikowska-Presseisen
Painting of the Mother of God before the Holy Trinity from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – condition during conservation work – cleaning of the surface.
Photo by M. Ponikowska-Presseisen

unoszą się anioł w pozycji klęczącej, który podtrzymuje od dołu krzyż. Ubrany jest w białą tunikę i błękitny płaszcz, pióra na jego skrzydłach mają te same kolory. Bóg Ojciec, znajdujący się w górnej części kompozycji, ukazany został jako starzec z siwą brodą, przedstawiony w pozycji półleżącej z rozłożonymi na boki ramionami, z sylwetką i wzrokiem zwróconym w kierunku Syna. Odziany jest w ugrupowaną szatę i biały płaszcz rozwiany do tyłu. U Jego prawego boku, na wysokości kolan, leży na brzuchu, podparty na łokciach, ubrany w różową tunikę anioł z biało-ugrowymi skrzydłami, z twarzą skierowaną na dół. Poniżej, w prawej dolnej części obrazu znajduje się Matka Boża, w pozycji klęczącej, modlitewnej, z pochyloną głową i rękoma skrzyżowanymi na klatce piersiowej. Ubrana jest w jasnoróżową suknię, błękitny płaszcz oraz złocistą chustę. W górnej części kompozycji przedstawiony został Duch Święty w formie białej gołębiczy, którą rozświetla jasna poświata. Całość utrzymana jest w jasnej, pastelowej kolorystyce, barwy są żywe, świetliste.

21. Obraz *Matka Boża przed Trójcą Świętą* z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan w trakcie prac konserwatorskich – oczyszczanie odwrocia z nadmiaru masy woskowo-żywicznej. Fot. M. Ponikowska-Preseisen

Painting of the Mother of God before the Holy Trinity from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – condition during conservation work – cleaning the reverse side of excess wax and resin. Photo by M. Ponikowska-Preseisen

Stan techniczny obrazu przed rozpoczęciem prac konserwatorskich w 2024 r. był stabilny, jednak zły po kątem wizualnym. Obraz był przede wszystkim mocno zabrudzony i pociemniały, pokryty grubą warstwą pożółkłego, miejscami oślepłego werniksu. Uzupełnienia warstwy malarskiej wykonane podczas wcześniejszych prac wraz z upływem czasu zmieniły swoją barwę i mocno odróżniały się od oryginału, tworząc nieestetyczne, ciemne plamy. Uzupełnienia gruntu położone były nierówno, odznaczały się na licu, miejscami się odpajały. Na powierzchni obrazu widoczne były też drobne spękania, zadrapania oraz ubytki gruntu i warstwy malarskiej. Odwrocie obrazu pokryte było bardzo grubą warstwą masy dublażowej, która była pociemniała i zabrudzona, a ponadto zbędnie obciążała płótno.

Płótno obrazu było luźne, obwisłe, słabo naciągnięte. Krosna były wtórne – zostały zamienione na nowe podczas prac konserwatorskich w 1984 r. Nie były one jednak wykonane poprawnie pod kątem technologicznym – uniemożliwiały rozklinowanie, a także nie posiadały faz, przez co ich wewnętrzne krawędzie odznaczały się na licu obrazu. Były oprócz tego bardzo słabej jakości, zbyt cienkie, wiotkie i niestabilne.

Rama przynależąca do obrazu posiadała drobne przetarcia, zadrapania i ubytki, a na jej powierzchni widoczne były otwory wylotowe spowodowane żerowaniem owadów szkodników drewna.

22. Obraz *Matka Boża przed Trójcą Świętą* z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan po zakończeniu prac konserwatorskich. Fot. M. Ponikowska-Pressseisen
Painting of the Mother of God before the Holy Trinity from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – condition after completion of conservation work. Photo by M. Ponikowska-Pressseisen

Po oczyszczeniu z luźnych zanieczyszczeń, kurzu i pajęczyn obraz wyjęto z ramy, oceniono stan zachowania i wykonano próby oczyszczania oraz zdejmowania nawarstwień. Po opracowaniu najskuteczniejszej metody przystąpiono do właściwego oczyszczania. Zanieczyszczenia, pożółkły werniks oraz pociemniałe retusze zostały stopniowo usunięte przy zastosowaniu mieszaniny etanolu i terpentyny w różnych stężeniach, a miejscowo przy użyciu środków takich, jak Contrad 2000 w różnych stężeniach oraz dimetyloformamid. W tym czasie usuwane były wszelkie wadliwe i niespełniające już swojej funkcji uzupełnienia warstwy zaprawy.

Kolejnym krokiem było zdjęcie obrazu z krosien, które z uwagi na zły stan techniczny oraz wady technologiczne zdecydowano zastąpić nowymi. Odwrocie obrazu zostało oczyszczone z nadmiaru wosku oraz zanieczyszczeń mechanicznie, za pomocą skalpela. Następnie wykonano pasy brzeżne – odpowiednio docięte kawałki płótna lnianego poddano dekatyzacji i zaimpregnowano roztworem żywicy Paraloid B-72 w etanolu, po czym wklejono je przy użyciu Bevy 371 Film, a miejsce

styku wzmocniono klejeniem z Bevy D-8-S. Następnie uzupełniono ubytki zaprawy przy użyciu masy Modostuc.

Krosna, wykonane przez stolarza na wymiar, z poprzeczką stabilizującą oraz klinami, zostały prewencyjnie powleczone środkiem owadobójczym oraz zaimpregnowane roztworem żywicy Paraloid B-72 w etanolu. Obraz został na nie naciągnięty i rozklinowany.

Lico obrazu zabezpieczono werniksem damarowym, po czym przystąpiono do wykonania retuszy warstwy malarskiej metodą naśladowczą przy użyciu farb ketonowych. Na koniec obraz pokryto ketonowym werniksem o satynowym wykończeniu.

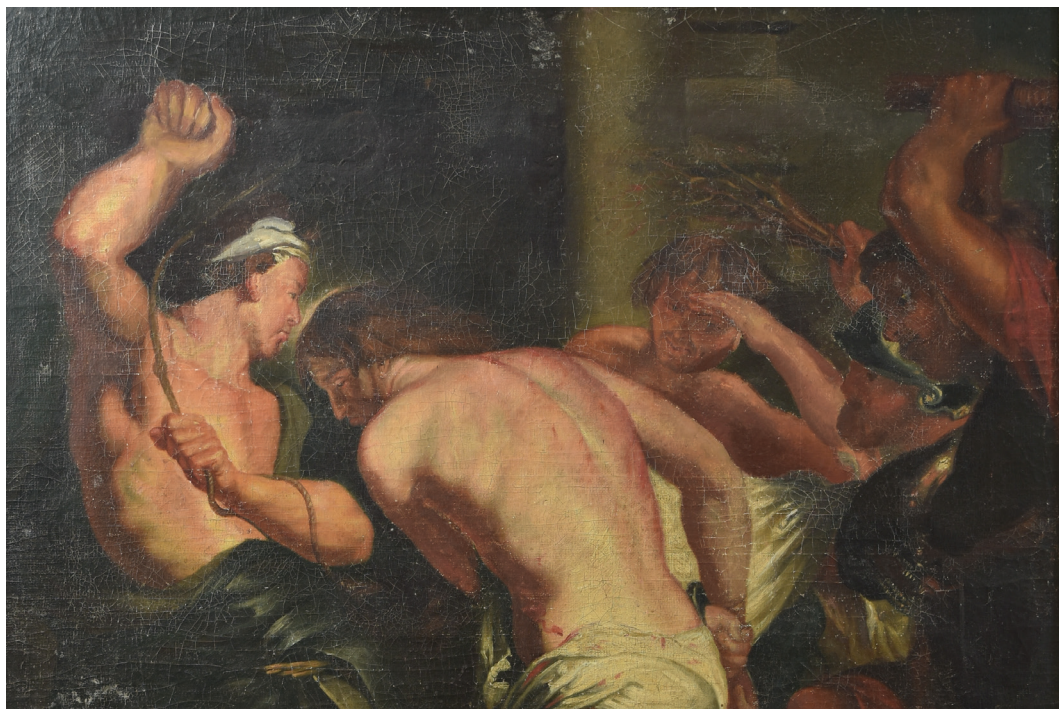
Równocześnie do prac przy obrazie, wykonano konserwację ramy. Została ona delikatnie oczyszczona, poddana dezynsekcji, ubytki uzupełniono podbarwioną masą z żywicy epoksydowej Axson SC 258, a następnie całość zabezpieczono woskiem.

OBRAZ *BICZOWANIE CHRYSTUSA*

Obraz znajdujący się na ścianie południowej, przy prawym ołtarzu bocznym, powstał prawdopodobnie w XIX w. jako wierna kopia obrazu Petera Paula Rubensa z 1617 r., znajdującego się w kościele pw. św. Pawła w Antwerpii¹⁴. Ma kształt pionowego prostokąta, wykonany został w technice olejno-żywicznej na płótnie lnianym, naciągniętym na drewniane krosna. W trakcie prac konserwatorskich wykonanych w 1985 r. wzmocniono go dublażem¹⁵. Obraz oprawiony jest w drewnianą, profilowaną ramę w kolorze ciemnobrązowym.

Obraz przedstawia scenę Biczowania Chrystusa. Jest to wielofiguralna kompozycja, zwarta, dynamiczna, wypełniająca całe pole obrazowe. Za wyjątkiem karnacji, utrzymany jest w ciemnej tonacji, z mocnym modelunkiem światłocieniowym. Na pierwszym planie, w centralnej części przedstawiony został półnagi Chrystus przywiązany do gładkiej, ugrzewej kolumny. Odwrócony jest tyłem do widza, Jego sylwetka jest wykręcona i pochylona, nogi ugięte. Za Jego opuszczoną głową widoczna jest jasna poświata, włosy ma długie, ciemnobrązowe. Jego ciało, z widocznymi śladami biczowania, przepasane jest białym perizonium. Na przeciwko Jezusa znajduje się młody mężczyzna, w dynamicznej pozie. Jego półnagie ciało odchylone jest do tyłu, sylwetka ukazana jest w mocnym kontrapoście, z wysuniętą do przodu nogą oraz uniesioną ręką. Odziany jest w ciemnozieloną przepaskę, na głowie ma niebieską opaskę. W dłoniach trzyma sznur i wymierza cios w kierunku Chrystusa. Pozostałe postacie, zgrupowane po prawej stronie obrazu, wyłaniają się z mroku, z narzędziami tortur w uniesionych rękach. Wśród nich widoczny jest ciemnoskóry mężczyzna ubrany w czerwoną tunikę i pancerz, z psem przy nogach. Za nim widoczna głowa mężczyzny w hełmie oraz młodzieniec z dłonią przy skroni.

Stan obiektu przed rozpoczęciem prac konserwatorskich był zły zarówno pod względem technicznym, jak i estetycznym. Krosno, na które naciągnięto płócienne podobrazie, miało wady konstrukcyjne, było uszkodzone i niestabilne. Drewno było osłabione, w dolnej części lekko spróchniałe, z widocznymi

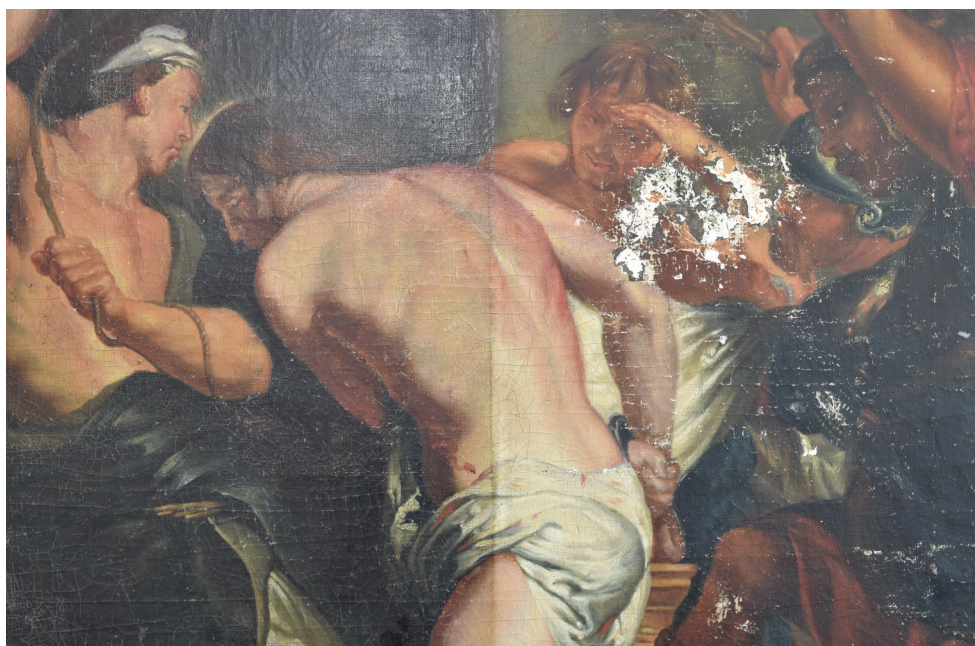
23. Obraz *Biczowanie Chrystusa z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie* – stan przed pracami konserwatorskimi – zbliżenie na lico, widoczne spękania, ubytki oraz zmienione kolorystycznie stare retusze. Fot. M. Ponikowska-Preseisen

The painting *The Flagellation of Christ from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo* – condition prior to conservation work – close-up of the surface, visible craquelure, losses, and old retouching. Photo by M. Ponikowska-Preseisen

spękaniem oraz otworami wylotowymi po żerowaniu owadów szkodników drewna. Oprócz tego krosna nie posiadały faz, przez co ich wewnętrzne krawędzie odznaczyły się na lico obrazu. Płótno dublujące odpajało się, było bardzo sztywne, brudne, ze zgrubieniami twardej i kruchej masy woskowo-żywicznej.

Podobrazie było słabo naciągnięte, sfalowane i lekko zapadnięte. W trakcie prac konserwatorskich uwidoczniły się liczne ubytki oryginalnego płótna w postaci dziur i przedarć. Zaprawa oraz warstwa malarska spękane niemal na całej powierzchni, miejscami występowały ubytki i drobne wykruszenia. Stare uzupełnienia zaprawy odznaczały się na lico, były nierówne i zapadnięte. Retusze wraz z upływem czasu zmieniły swoją barwę i odróżniały się od oryginału, tworząc nieestetyczne plamy. Uwagę zwracały nieudolne rekonstrukcje – zwłaszcza w obrębie karnacji. Lico obrazu było mocno zabrudzone, zakurzone i pociemniałe, pokryte warstwą pożółkłego, osłepłego werniksu, oraz masy woskowo-żywicznej, tworzącej nieestetyczne zgrubienia na jego powierzchni.

Po zapoznaniu się ze stanem zachowania oraz już w trakcie prac konserwatorskich podjęto decyzję o wykonaniu nowego dublażu, gdyż poprzedni – który był już drugim z kolei – nie spełniał prawidłowo swojej funkcji. Z uwagi na zły

24. Obraz *Biczowanie Chrystusa* z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan w trakcie prac konserwatorskich – oczyszczanie lica. Fot. M. Ponikowska-Preseisen
 The painting *The Flagellation of Christ from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo* – condition during conservation work – cleaning of the surface.
 Photo by M. Ponikowska-Preseisen

25. Obraz *Biczowanie Chrystusa* z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan w trakcie prac konserwatorskich – lico po oczyszczeniu i rozdublowaniu, widoczne ubytki płótna. Fot. M. Ponikowska-Preseisen
 The painting *The Flagellation of Christ from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo* – condition during conservation work – surface after cleaning and relining, visible losses of canvas. Photo by M. Ponikowska-Preseisen

26. Obraz *Biczowanie Chrystusa* z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan w trakcie prac konserwatorskich – zbliżenie na lico po uzupełnieniu ubytków płótna. Fot.

M. Ponikowska-Preseisen

The painting *The Flagellation of Christ* from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – condition during conservation work – close-up of the surface after filling in the gaps in the canvas. Photo by M. Ponikowska-Preseisen

27. *Biczowanie Chrystusa* z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan w trakcie prac konserwatorskich – uzupełnianie ubytków zaprawy. Fot. M. Ponikowska-Preseisen

The painting *The Flagellation of Christ* from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – condition during conservation work – filling in ground layer losses. Photo by M. Ponikowska-Preseisen

28. Obraz *Biczowanie Chrystusa* z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan po zakończeniu prac konserwatorskich.

Fot. M. Ponikowska-Preseisen
The painting *The Flagellation of Christ* from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – condition after completion of conservation work. Photo by M. Ponikowska-Preseisen

stan oraz niską jakość techniczną i technologiczną zdecydowano się również na wymianę krosien na nowe. Zabiegi te były niezbędne do przeprowadzenia prac konserwatorskich w sposób prawidłowy¹⁶.

Prace przy obrazie obejmowały oczyszczanie lica z zanieczyszczeń, pożółkłego werniksu oraz pociemniałych retuszy, usunięcie wszelkich wadliwych i niepełniających już swojej funkcji uzupełnień warstwy zaprawy.

Kolejnym krokiem było usunięcie starego, wadliwego dublażu. Rozdublowanie odbywało się poprzez delikatne podważanie i stopniowe odrywanie płótna po uprzednim, lekkim podgrzewaniu masy woskowo-żywicznej. Po usunięciu płótna dublującego odwrócić obrazu starannie oczyszczono z pozostałości twardej masy oraz zanieczyszczeń. Podczas prac uwidoczniły się liczne ubytki płóciennego podobrazia w postaci dziur oraz przedarć. Uzupełniono je płótnem lnianym o odpowiednio dobranej grubości, uprzednio zdekatyzowanym i przeklejonym roztworem żywicy Paraloid B-72 w etanolu. Protezy wklejono przy użyciu Vinavilu NPC, a ubytki warstwy zaprawy uzupełniono masą Modostuc.

Proces dublowania odbył się na stole niskociśnieniowym, licem w górę. Klejenie przy krawędziach oryginalnego płótna dodatkowo wzmocniono. Po zdublowaniu obraz naciągnięto na nowe krosna, które wcześniej zostały prewencyjnie powleczone środkiem owadobójczym.

Lico obrazu zabezpieczono werniksem damarowym, po czym przystąpiono do wykonania retuszy warstwy malarskiej metodą naśladowczą przy użyciu farb ketonowych i olejnych. Na koniec obraz pokryto ketonowym werniksem o satynowym wykończeniu.

AMBONA

Drewniana ambona w stylu neogotyckim, usytuowana przy filarze północnej ściany kościoła, powstała prawdopodobnie około 1916 r. Dostępna od strony prezbiterium poprzez schody z balustradą. Kosz ambony podwieszony, ośmioboczny, na obrzeżach profilowany i gzymśowany. Ścianki z płycinami wypełnionymi złożonymi, zamkniętymi ostrołukowo, maswerkowymi ornamentami. Kosz od dołu zdobiony ażurową arkadą w formie trójliścia oraz rozetą, zaplecek prosty, wąski, z płyciną z dekoracją maswerkową. Balustrada zintegrowana z całością stylistycznie, z ażurowymi przesłami o motywie analogicznym do pozostałych części ambony. Nad koszem umieszczony baldachim, profilowany i gzymśowany, z ażurową koroną zwieńczającą w postaci wysokich, smukłych sterczyn połączonych łukami. Krawędź baldachimu od dołu zdobi snycerski lambrekin, współgrający z pozostałą dekoracją, w podniebiu baldachimu srebrzona gołębicą Ducha Świętego. Na szczycie baldachimu krzyż z ramionami zakończonymi trójliściem. Cała powierzchnia ambony dekorowana mazerunkiem imitującym drewno, w płycinach o kolorze ciemnoczerwonym. Elementy snycerskie złożone.

Przed podjęciem prac konserwatorskich w 2024 r. stan zachowania obiektu był zły, co stanowiło efekt przede wszystkim naturalnych procesów, takich jak starzenie się materiałów, ale także błędów technologicznych powstałych podczas wykonywania dekoracji malarskiej ambony. Mazerunek zdobiący ambonę był w złym

29. Ambona z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan przed pracami konserwatorskimi. Fot. M. Ponikowska-Preseisen
Pulpit from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – condition prior to conservation work. Photo by M. Ponikowska-Preseisen

stanie, na całej powierzchni występowały zabielenia, zażółcenia, tworzące nieestetyczną, matową skorupę. Oprócz tego w jego strukturze obecne były różne zacieki, zanieczyszczenia, grudki, co również pogarszało odbiór wizualny. Problemy te spowodowane były najprawdopodobniej techniką, dość niechlujnym sposobem wykonania i błędami technologicznymi. Defekty te nie były powierzchniowe, były obecne w strukturze, całej głębokości warstwy mazerunku. Ponadto na całej powierzchni ambony widoczne były liczne otwory po żerowaniu owadzych szkodników drewna, a także ślady po wbijaniu gwoździ czy pinezek. Występowały również ubytki, obicia, zarysowania oraz braki w ornamentach. Dodatkowo ambonę szpeciły zamocowane elementy instalacji elektrycznej i oświetlenia.

Początkowy program prac zakładał usunięcie przemalowań i odsłonięcie pierwotnej polichromii. Po bliższych oględzinach i wykonaniu odkrywek okazało się jednak, że nie istniały żadne przemalowania, więc program prac musiał zostać zmodyfikowany, a prace ukierunkowano na konserwację zastanej, oryginalnej warstwy, wykonanej w technice mazerunku¹⁷.

Prace rozpoczęto od demontażu baldachimu oraz elementów, które można było przewieźć do pracowni konserwatorskiej, prace przy głównej części ambony wykonano w kościele. W pierwszej kolejności usunięto elementy wtórne, gwoździe, kable, elementy instalacji elektrycznej. Po odkurzeniu i oczyszczeniu z powierzchniowych zabrudzeń przystąpiono do dezynsekcji, wykonano ją poprzez powlekanie oraz iniekcje przy użyciu preparatu z permetryną. Wykonano wiele prób w poszukiwaniu metody, która pozwoliłaby zneutralizować zabielenia oraz uszlachetnić i uczytelnić dekorację malarską. Najlepszy efekt uzyskano poprzez delikatne zeszlifowanie warstwy lakieru papierem ściernym oraz metalową watą, a następnie pokrycie jej werniksami, które na nowo wysyciły mazerunek.

Program zakładał wykonanie nowych złoczeń, dlatego imitacje wykonane w technice nieszlachetnej zostały usunięte przy użyciu skalpeli oraz papieru ściernego. Po procesie szlifowania powierzchni ambony oraz usuwania imitacji złoczeń wykonano impregnację wzmacniającą strukturę drewna roztworem Paraloidu B-72 w etanolu. Przeprowadzono wszelkie naprawy stolarskie, klejenia oraz uzupełnienia brakujących elementów, w tym dekoracji snycerskiej. Większe ubytki zrekonstruowano w drewnie, mniejsze przy użyciu podbarwionej żywicy epoksydowej Axson SC 258 oraz masy Modostuc. Partie przeznaczone do złoczenia zostały pokryte nowymi zaprawami, odpowiednio opracowanymi poprzez szlifowanie. Nowe złoczenia wykonano za pomocą złota płatkowego przy użyciu systemu Instacoll Kölner. Wewnątrz kosza ambony wykonano imitację złoczeń przy użyciu pasty retuszerskiej w kolorze zbliżonym do płatków złota. Powierzchnia ambony pokryta mazerunkami została kilkakrotnie powleczona błyszczącym werniksem ketonowym, który wysycił i uczytelnił malaturę. Następnie wykonano retusze przy użyciu farb alkidowych oraz ketonowych, a na koniec całość zabezpieczono werniksem ketonowym o satynowym wykończeniu. Schody oraz powierzchnia pod schodami została pomalowana farbami olejno-alkidowymi. Metalowa gołębicą Ducha Świętego zdobiąca podniebie baldachimu została oczyszczona i pokryta farbą akrylową Schmincke w kolorze srebrnym. Po zakończeniu prac baldachim został przetransportowany do kościoła i zamontowany na swoim miejscu nad amboną.

30. Ambona z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – przed pracami konserwatorskimi – zbliżenie na spękania oraz ubytki. Fot. M. Ponikowska-Preseisen
Pulpit from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – before conservation work – close-up of cracks and losses. Photo by M. Ponikowska-Preseisen

31. Ambona z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan przed pracami konserwatorskimi – widok na uszkodzenia snycerki. Fot. M. Ponikowska-Preseisen
Pulpit from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – condition prior to conservation work – view of damage to the woodcarving. Photo by M. Ponikowska-Preseisen

32. Ambona z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan przed pracami konserwatorskimi – zbliżenia na zabielenia mazerunku. Fot. M. Ponikowska-Preseisen
Pulpit from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – condition prior to conservation work – close-ups of whitening of the wood grain imitation. Photo by M. Ponikowska-Preseisen

33. Ambona z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan w trakcie prac konserwatorskich – dezynsekcja. Fot. M. Ponikowska-Preseisen
Pulpit from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – condition during conservation work – disinfestation. Photo by M. Ponikowska-Preseisen

34. Ambona z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan w trakcie prac konserwatorskich – opracowywanie powierzchni. Fot. M. Ponikowska-Preseisen
Pulpit from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – condition during conservation work – surface preparation/treatment. Photo by M. Ponikowska-Preseisen

35. Ambona z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan w trakcie prac konserwatorskich – uzupełnianie ubytków drewna i zaprawy.

Fot. M. Ponikowska-Preseisen

Pulpit from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – condition during conservation work – filling in losses in the wood and preparation layer. Photo by M. Ponikowska-Preseisen

36. Ambona z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan w trakcie prac konserwatorskich – rozeta po wykonaniu nowego złączenia. Fot. M. Ponikowska-Preseisen

Pulpit from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – condition during conservation work – rosette after new gilding. Photo by M. Ponikowska-Preseisen

37. Ambona z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan w trakcie prac konserwatorskich – widok na nowe złączenia.

Fot. M. Ponikowska-Preseisen

Pulpit from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – condition during conservation work – view of new gilding. Photo by M. Ponikowska-Preseisen

38. Ambona z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan w trakcie prac konserwatorskich – uzupełnianie ubytków warstwy malarskiej.

Fot. M. Ponikowska-Preseisen

Pulpit from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – condition during conservation work – filling in losses in the paint layer. Photo by M. Ponikowska-Preseisen

38. Ambona z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie – stan po zakończeniu prac konserwatorskich. Fot. M. Ponikowska-Preseisen
Pulpit from the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo – condition after conservation work. Photo by M. Ponikowska-Preseisen

PODSUMOWANIE

Prace konserwatorsko-restauratorskie zrealizowane w latach 2024–2025 objęły różnorodne obiekty stanowiące wyposażenie kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie. Każdy z zabytków wymagał indywidualnego podejścia, uwzględniającego jego technikę wykonania, stan zachowania oraz wcześniejsze ingerencje. Prace umożliwiły zarówno przywrócenie wartości technicznych i estetyczno-plastycznych, jak i ich zabezpieczenie. Podjęte działania ukazują, że dbałość o substancję zabytkową ma kluczowe znaczenie dla ochrony dziedzictwa lokalnego i tożsamości kulturowej.

Podkreślenia wymagają dwa aspekty: za wyjątkowe należy uznać zarówno zaangażowanie księdza Krzysztofa Hermana, proboszcza, który żywo interesował się wszystkimi etapami prac, jak i jakość współpracy z Podlaskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i błyskawiczne odpowiedzi na wszelkie kierowane w stronę urzędników pytania dot. przeprowadzanych prac.

BIBLIOGRAFIA

- Jabłoński K.A., *Wielki ruch budowlany w latach 1895–1914 w granicach obecnej archidiecezji białostockiej*, „Studia Teologiczne” 2002, t. 20.
- Lubicz-Łapiński Ł., *Łapy i ich mieszkańcy. Zaścianki Łapińskich w XV–XVIII w.*, Białystok 2004.
- Olechnowicz M., *Ludzie piszą historię Uhowa*, „Kurier Poranny”, 2008, <https://poranny.pl/ludzie-pisza-historie-uhowa/ar/5172034>.
- Parafia pw. św. Wojciecha B.M., Centrum Informacji i Środków Społecznego Przekazu Archidiecezji Białostockiej, <https://archibial.pl/parafie/info/57-sw-wojciecha-bm-uhowo/>.
- Ponikowska-Preseisen M., *Dokumentacja prac konserwatorskich i restauratorskich. Ambona w kościele pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie*, gmina Łapy, Kraków 2025.
- Ponikowska-Preseisen M., *Dokumentacja prac konserwatorskich i restauratorskich. Obraz „Biczowanie Chrystusa” z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie*, gmina Łapy, Kraków 2024.
- Ponikowska-Preseisen M., *Dokumentacja prac konserwatorskich i restauratorskich. Obraz „Matka Boża przed Trójcą Świętą” z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie*, gmina Łapy, Kraków 2025.
- Ponikowska-Preseisen M., *Dokumentacja prac konserwatorskich i restauratorskich. Obraz „Matka Boża Śnieżna” z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie*, gmina Łapy, Kraków 2024.
- Ponikowska-Preseisen M., *Dokumentacja prac konserwatorskich i restauratorskich. Obraz „Św. Wojciech” z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie*, gmina Łapy, Kraków 2024.
- PWKZ w Białymstoku, *Dokumentacja konserwatorska 6-ciu obrazów sztalugowych z kościoła parafialnego p.w. Św. Wojciecha w Uhowie: 1. Obraz na desce p.t. „Święty Wojciech”, 4252*, Białystok 1985.

- PWKZ w Białymstoku, Dokumentacja konserwatorska 6-ciu obrazów sztalugowych z kościoła parafialnego p.w. Św. Wojciecha w Uhowie: 2. Obraz olejny na płótnie p.t. „Matka Boska z Dzieciątkiem”, Białystok 1985.
- PWKZ w Białymstoku, Dokumentacja konserwatorska 6-ciu obrazów sztalugowych z kościoła parafialnego p.w. Św. Wojciecha w Uhowie: 3. Obraz olejny na płótnie p.t. „Biczowanie”, Białystok 1985.
- PWKZ w Białymstoku, Dokumentacja konserwatorska 6-ciu obrazów sztalugowych z kościoła parafialnego p.w. Św. Wojciecha w Uhowie: 6. Obraz olejny na płótnie p.t. „Zmartwychwstanie”, Białystok 1985.
- PWKZ w Białymstoku, Karta ewidencyjna zabytku ruchomego – Uhowo – Ambona, sygn. 12010, Białystok 1986.
- PWKZ w Białymstoku, Decyzja w sprawie wpisania zabytku ruchomego do rejestru zabytków R.5140.293.2023.AB, Białystok 2023.
- PWKZ w Białymstoku, Karta ewidencyjna zabytku ruchomego – Uhowo – Obraz – Biczowanie, sygn. 4088, Białystok 1986.
- PWKZ w Białymstoku, Karta ewidencyjna zabytku ruchomego – Uhowo – Obraz – Chrystus Zmartwychwstały, sygn. 4086, Białystok 1986.
- PWKZ w Białymstoku, Karta ewidencyjna zabytku ruchomego – Uhowo – Obraz – M. Boska Wniebowzięta, Białystok 1982.
- PWKZ w Białymstoku, Karta ewidencyjna zabytku ruchomego – Uhowo – Rzeźba Chrystus Ukrzyżowany, Białystok 1982.
- PWKZ w Białymstoku, Karta ewidencyjna zabytku ruchomego – Uhowo – Rzeźba Chrystus Ukrzyżowany, sygn. 12013, Białystok 2023.
- PWKZ w Białymstoku, Protokół z komisji dotyczącej ambony z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie z dnia 17 września 2024 r., Uhowo 2024.
- Sokołowski D., Historia parafii, <https://parafiauhowo.pl/przykladowa-strona/>.
- Stawecki K., Program prac konserwatorskich na wykonanie konserwacji ambony znajdującej się w kościele parafialnym p.w. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie, Białystok 2023.
- Stawecki K., Program prac konserwatorskich na wykonanie konserwacji obrazu olejnego „Biczowanie Chrystusa” (nr ew. 4088) z kościoła parafialnego pw. św. Wojciecha w Uhowie, Białystok 2023.
- Stawecki K., Program prac konserwatorskich na wykonanie konserwacji obrazu olejnego „Matka Boża Śnieżna” z kościoła parafialnego pw. św. Wojciecha w Uhowie, Białystok 2023.
- Śladami Rubensa – jego spuścizna w Antwerpii, <https://www.belgiazwiedzenie.com/blog/sladamirubensa-jego-spuscizna-w-antwerpii>.
- Wykaz zabytków wpisanych do rejestru zabytków w Województwie Podlaskim, Narodowy Instytut Dziedzictwa, https://nid.pl/wp-content/uploads/2025/07/PDL-rej_9.07.2025.pdf.

PRZYPISY

- ¹ Historię parafii opisano na podstawie następujących źródeł: K.A. Jabłoński, *Wielki ruch budowlany w latach 1895–1914 w granicach obecnej archidiecezji białostockiej*, „Studia Teologiczne” 2002, t. 20, s. 468–469; *Parafia p.w. św. Wojciecha B.M.*, Centrum Informacji i Środków Społecznego Przekazu Archidiecezji Białostockiej, <https://archibial.pl/parafie/info/57-sw-wojciecha-bm-uhowo/> [dostęp: 30.08.2025]; D. Sokołowski, *Historia parafii*, <https://parafiauhowo.pl/przykladowa-strona/> [dostęp: 30.08.2025]; M. Olechnowicz, *Ludzie piszą historię Uhowa*, „Kurier Poranny” 2008, <https://poranny.pl/ludzie-pisza-historie-uhowa/ar/5172034> [dostęp: 30.08.2025]; Ł. Lubicz-Łapiński, *Łapy i ich mieszkańcy. Zaścianki Łapińskich w XV–XVIII w.*, Białystok 2004.
- ² *Wykaz zabytków wpisanych do rejestru zabytków w Województwie Podlaskim*, Narodowy Instytut Dziedzictwa, https://nid.pl/wp-content/uploads/2025/07/PDL-rej_9.07.2025.pdf [dostęp: 30.08.2025].
- ³ Podlaski Wojewódzki Konserwator Zabytków (dalej: PWZK), *Karta ewidencyjna zabytku ruchomego – Uhowo – Rzeźba Chrystus Ukrzyżowany*, Białystok 1982.
- ⁴ Próby wykonano przy użyciu mieszanek o różnych stężeniach, m.in. terpentyny, etanolu, acetonu, DMF, DMSO, Contrad 2000, V33.
- ⁵ Przy użyciu preparatu z permetryną Hylotox Q Altax.
- ⁶ Użyto złota płatkowego o próbie 23 $\frac{3}{4}$ karata.
- ⁷ Historia oraz pochodzenie wszystkich opisywanych w artykule obrazów nie są znane, jednak z przekazu ks. Krzysztofa Hermana, proboszcza parafii, wynika, że obrazy były na wyposażeniu kaplicy znajdującej się w przeszłości w miejscu kościoła.
- ⁸ PWKZ w Białymstoku, *Dokumentacja konserwatorska 6-ciu obrazów sztalugowych z kościoła parafialnego p.w. św. Wojciecha w Uhowie: 1. Obraz na desce p.t. „Święty Wojciech”*, Białystok 1985, s. 1.
- ⁹ Obraz w przeszłości poddawany był naprawom co najmniej dwa razy. W 1984 r. prace konserwatorskie wykonała Alicja Walewska. W sporządzonej przez siebie dokumentacji wspomina o „usuwaniu starych kitów oraz przemalowań”, co wskazuje, że prace przy obiekcie odbywały się już wcześniej. PWKZ w Białymstoku, *Dokumentacja konserwatorska 6-ciu obrazów sztalugowych z kościoła parafialnego p.w. św. Wojciecha w Uhowie: 2. Obraz olejny na płótnie p.t. „Matka Boska z Dzieciątkiem”*, Białystok 1985, s. 1.
- ¹⁰ Decyzję podjęto ze względu na dobry stan techniczny wykonanego w przeszłości dublażu i kondycję płótna – brak sfalowań i deformacji wymagających prasowania. Wklejenie pasów brzeżnych byłoby też niemożliwe z uwagi na grubość podobrazia składającego się już z dwóch warstw płótna – wklejenie kolejnej warstwy spowodowałoby zbyt duży wzrost grubości. Z kolei nabicie obrazu bez wklejenia krajek byłoby niemożliwe ze względu na brak zapasu płótna na brzegach – został on usunięty podczas poprzedniej konserwacji (prawdopodobnie ze względów estetycznych). Program prac konserwatorskich autorstwa Krzysztofa Staweckiego zakładał zdjęcie obrazu z krosien i wklejenie krajek. Por. K. Stawecki, *Program prac konserwatorskich na wykonanie konserwacji obrazu olejnego „Matka Boża Śnieżna” z kościoła parafialnego pw. św. Wojciecha w Uhowie*, Białystok 2023, s. 1–2.
- ¹¹ Najbardziej uporczywie nawarstwienia usunięte zostały przy użyciu środków takich jak Contrad 2000 w różnych stężeniach oraz dimetyloformamid.
- ¹² Obraz w przeszłości poddawany był naprawom co najmniej dwa razy. W 1984 r. prace konserwatorskie wykonała pani mgr Alicja Walewska. W sporządzonej przez siebie dokumentacji wspomina o usunięciu wtórnych pasów płótna i powrocie do pierwotnej formy kompozycji, co wskazuje, że prace przy obiekcie odbywały się już wcześniej. PWKZ w Białymstoku, *Dokumentacja konserwatorska 6-ciu obrazów sztalugowych z kościoła parafialnego p.w. św. Wojciecha w Uhowie: 6. Obraz olejny na płótnie p.t. „Zmartwychwstanie”*, Białystok 1985, s. 4.
- ¹³ PWKZ w Białymstoku, *Karta ewidencyjna zabytku ruchomego – Uhowo – Obraz – M. Boska Wniebowzięta*, Białystok 1982; PWKZ w Białymstoku, *Karta ewidencyjna zabytku ruchomego – Uhowo – Obraz – Chrystus Zmartwychwstały*, sygn. 4086, Białystok 1986.
- ¹⁴ *Śladami Rubensa – jego spuścizna w Antwerpii*, <https://www.belgiazwiedzanie.com/blog/sladamirubensa-jego-spuszczizna-w-antwerpii> [dostęp: 5.09.2025].
- ¹⁵ PWKZ w Białymstoku, *Dokumentacja konserwatorska 6-ciu obrazów sztalugowych z kościoła parafialnego p.w. św. Wojciecha w Uhowie: 3. Obraz olejny na płótnie p.t. „Biczowanie”*, Białystok 1985, s. 2.

- ¹⁶ Program prac konserwatorskich autorstwa Krzysztofa Staweckiego nie zakładał wykonania dublażu oraz wymiany krosien na nowe. K. Stawecki, *Program prac konserwatorskich na wykonanie konserwacji obrazu olejnego „Biczowanie Chrystusa” (nr ew. 4088) z kościoła parafialnego pw. św. Wojciecha w Uhowie*, Białystok 2023, s. 1–2.
- ¹⁷ Por. K. Stawecki, *Program prac konserwatorskich na wykonanie konserwacji ambony znajdującej się w kościele parafialnym p.w. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie*, Białystok 2023, s. 1–2; PWKZ w Białymstoku, *Protokół z komisji dotyczącej ambony z kościoła pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika w Uhowie z dnia 17 września 2024 r.*, Uhowo 2024, s. 1–2.

**CONSERVATION WORK ON SELECTED MONUMENTS
LOCATED IN THE CHURCH OF ST. ADALBERT, BISHOP AND MARTYR,
IN UHOWO, REALIZED IN 2024–2025**

The article discusses the conservation and restoration work carried out in 2024–2025 on the monuments constituting the furnishings of the Church of St. Adalbert, Bishop and Martyr, in Uhowo, which was accomplished thanks to funding from the Government Monuments Reconstruction Programme. The course of work on the sculpture of Christ Crucified, four paintings (St. Adalbert, Our Lady of the Snows, Our Lady before the Holy Trinity, The Flagellation of Christ) and the pulpit is described in detail. The measures taken not only improved the technical and visual condition of the objects, but also secured them for the future. The author emphasizes the importance of caring for local heritage, pointing to the positive role of the parish priest's involvement and efficient cooperation with the Conservation Office.